

ІСТОРІЯ

УДК 316.752.4:341.231.14

А.А. Абдуллін, О.М. Ситник, Л.І. Суюсанов
Донецький юридичний інститут МВС, Україна

ЗЛОЧИННА СУТНІСТЬ НАЦИЗМУ ЯК ТОТАЛІТАРНОЇ Й РАСИСТСЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ

У статті проаналізовано основні аспекти ідеології нацизму як тоталітарної та расистської за своїм змістом. Зокрема, підкреслено її етатизм, антигуманізм та антидемократизм. Особливу увагу звернено на кримінально-злочинну природу нацизму.

Ідеологія нацизму є одним із найбільш антигуманних і тоталітарних ідейно-політичних напрямів в історії людства. Відтак тема формування та розвитку ідеології нацизму є досить важливою для вивчення, насамперед у зв'язку із сучасними окремими справами реанімації нацистської ідеології. Саме це і визначає **актуальність** даної статті.

Проблемам ідеології нацизму присвячена значна кількість праць. Насамперед це роботи західних авторів: Х. Арендт [1], М. Баумайстера [2], Е. Гобсбаума [3], Ю. Еволи [4], К. Зонтгаймера [5], Д. Зюсса [6], К. Кестерса [7], А. Нольцена [8], Д. Шварцмантеля [9] та ін. Проте слід зауважити, що зазначена тема навіть західноєвропейськими вченими розглядалася доволі ситуативно, тобто без ґрунтовного аналізу витоків і джерел ідеології нацизму. Це і визначає **наукову новизну** статті.

Мета даної статті – виявити і проаналізувати основні закономірності й тенденції становлення ідеології нацизму.

Процес формування ідеології фашизму на початку 1920-х років стосувався багатьох країн Європи, Америки та Азії. Але найбільш виразно він проявився в Італії, Іспанії та Німеччині.

В усіх своїх формах фашизм характеризувався певними ключовими рисами. Насамперед, фашистська ідеологія була найбільш радикальним варіантом всебічної ревізії основних цінностей, пов'язаних із гуманістичною, раціоналістичною й оптимістичною спадщиною Просвітництва, що виникла значно раніше й набула значного поширення. Саме це заперечення цінностей Просвітництва, пристосоване до умов масового суспільства, що до того ж переживало глибокі кризові явища, породило фашистську ідеологію. Головним в ідеології фашизму було абсолютне верховенство держави, з котрого випливають: підкорення індивідуальної волі уніфікованій волі народу, що виражається державою, і повна покора лідеру, звичайно харизматичному, який репрезентує собою силу держави (принцип фюрерства) [10, с. 169, 170]. Найбільш сприятливі умови для розвитку фашистської ідеології склалися в Німеччині.

Духовний і соціальний вакуум, що утворився в Німеччині після Першої світової війни, не лише сприяв успіху Гітлера та посиленню його політичного впливу, що розпочався в ситуації світової економічної кризи, але й фактично породив його [11, с. 27, 28]. Саме в роки економічної кризи почалося перетворення НСДАП (Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини) на масову партію [12, с. 47]. Відтак слід зауважити, що явище економічної кризи може стати суттєвою передумовою приходу до влади тієї політичної кризи, яка вміло використовує демагогічні й популістські гасла задля власного само-

ствердження. На швидкий і легкий вихід із складного соціально-економічного становища й була розрахована ідеологія націонал-соціалістів. Обіцянки народним масам роздавалися нацистами незалежно від того, наскільки реальним було їх виконання. Проте за це все, зрештою, довелося дорогою ціною розплачуватися самому німецькому народу.

У Німеччині 1920-х років фашизм просто не міг не виникнути. Це був абсолютно адекватний рефлекс на повоєнний і революційний безлад, рефлекс, спрямований на організацію та самозбереження нації. Разом із тим у прагненні знайти для своєї батьківщини гідне геополітичне місце гітлерівці наробили безліч трагічних помилок, головними з яких були фанатичне протиставлення німців усім іншим народам і прагнення розв'язувати всі проблеми збройним шляхом [13, с. 47]. Основні принципи нацистської ідеології були сформульовані А. Гітлером у його книзі «Майн Кампф» (1925). Він у цій роботі стверджував, що далеко не кожний етнос здатний на найвищий успіх у боротьбі з оточенням. Усі нації умовно поділяються на три категорії: нації – творці культури, нації – носії культури і нації – руйнівники культури. Перша група нібито створила переважну більшість культурних і суспільних цінностей, включаючи державу як вищу форму самоорганізації нації. Друга група здатна лише запозичувати. До третьої групи – руйнівників – належать євреї і цигани, які, з огляду на власні інтереси, готові нищити цивілізацію, що стала надбанням першого типу націй. Не маючи власної державності, вони вороже ставляться до чужих держав і законів, не хочуть приносити жертви заради спільного блага, наживаються на труднощах [14, с. 289]. Ідеологічним твором «Майн Кампф» Гітлера можна вважати доволі умовно. У більшій своїй частині це автобіографія нацистського лідера та стисла історія самого нацистського руху. Лише окремі розділи являють собою узагальнений виклад ідей, на котрих ґрунтувався нацизм [15].

Німеччина початку 1920-х роках знаходилася в досить нестабільному стані, причому це було не стільки результатом ліворадикальної пропаганди 1918 – 1919 років, скільки наслідком розколу між поміркованими, які, не дивлячись на Версальський договір, підтримували демократичні цінності Веймарської революції, і радикалами, які вірили в ідею «ножа в спину». У той час як більшість парамілітаристських організацій пішла в підпілля, виникло багато радикальних організацій, відповідальних за значне число політичних замахів і вбивств провідних фігур офіційної влади [16, с. 53]. Спроба націонал-соціалістів захопити владу в умовах післявоєнного безладу провалилася. І хоча поразка, революція, радянська республіка, насилля повсталих і гіперінфляція створили в Німеччині сприятливий ґрунт для зростання праворадикальних сил, проте Гітлеру тривалий час не вдалося захопити владу силою [2, с. 26]. Відтак нацисти розпочали легальну діяльність, спрямовану на захоплення влади також і парламентським шляхом.

Проте насильницька сутність нацизму давала про себе знати й надалі. НСДАП прагнула з допомогою вуличного терору та постійних публічних нападок на бюрократію, вермахт й економіку розширити свій вплив. Після виборів у рейхстаг 5 березня 1933 року цей процес було визначено як «партійна революція знизу». Під цим виразом малися на увазі три різних напрямки діяльності нацистів: по-перше, терор, розв'язаний активістами партії, штурмовими загонами (СА) та охоронними загонами (СС) проти опозиції; по-друге, узурпація державних посад націонал-соціалістами; і по-третє, уніфікація союзів, організацій і товариств, котрі або повністю включалися в НСДАП, або пристосовувалися до її механізмів, для чого до їх статутів вписувалися «принцип фюрерства», або вождизму, і «параграф про арійців» [8, с. 54, 55]. Е. Нольтке висловив припущення, що центральною рушійною силою ідеології Гітлера було проникнуте страхом і ненавистю ставлення до комунізму. При цьому фюрер лише з особливою інтенсивністю артикулював те, що почували та висловлювали багато його німецьких (і не лише) сучасників [17, с. 18]. Доречно також зауважити, що, прагнучи в історіографії позбавити тему Третього рейху ізоляції, Е. Нольтке намагався це зробити, поставивши його в ряд ініційованих промисловою ре-

волюцією переворотів, кризових явищ, страхів тощо. Проте Нольтке ігнорує всі основні аспекти, пов'язані із проявами тоталітаризму в Німеччині.

Прихід націонал-соціалістів до влади ознаменувався проникненням їхньої ідеології практично у всі сфери суспільно-політичного життя. Особлива увага приділялась армії. А. Васильченко звернув увагу на установку Гітлера керівництву Вермахту щодо протидії поширенню серед солдатів ідей пацифізму, більшовизму та марксизму. Цій настанові слугував і безпрецедентний терор, котрий розв'язали в 1933 р. СА, СС і поліція. Саме тоді десятки тисяч антифашистів опинилися в концентраційних таборах і тюрмах. Багато з них так і не вийшли на свободу [18, с. 15, 16]. У сфері ідеології наріжним каменем став націонал-соціалістичний расизм. Він складав основу нацистського світогляду і слугував одночасно і метою дій німецьких фашистів, і засобом їх досягнення [7, с. 126]. Націонал-соціалісти вже в період боротьби за владу виступили з расистськими гаслами «вищості німецької раси», положеннями про залежність фізичних, розумових і моральних якостей від «раси», тобто національного походження [19, с. 33]. При цьому вони прагнули підпорядкувати життя в країні власній політичній ідеології.

Розглядаючи явище ідеології, Д. Шварцмантель вказав, що вона являє собою бачення «хорошого», об'єднуючи розрізнені політичні концепти у зв'язну картину з метою – здобути підтримку в натхненних цими ідеями людей [9, с. 53]. Дослівно перекладаючи назву НСДАП як Націонал-соціалістична партія німецьких робітників, Ю. Евола зауважив, що свою пропагандистську діяльність Гітлер спрямовував на те, щоб завоювати маси німецьких робітників і відволікти їх від інтернаціонального марксизму, запропонувавши замість нього «національне», «німецьке» вирішення їх проблем. Значною мірою Гітлеру вдалося досягти успіху й створити велику масову партію завдяки поєднанню «національного» та «соціалістичного». Проголошуючи націонал-соціалізм, Гітлер закликав до расово-національної німецької гордості [4, с. 366, 367]. Досить швидко ця расово-національна гордість переросла в гординю та зневагу до інших націй. Особливо така тенденція проявилася під час Другої світової війни.

К. Зонтгаймер стверджує, що ідеологія націонал-соціалізму ніколи не була цілісною доктриною, її лише віддалено можна порівняти з довершеністю марксистської ідеології. Можна говорити про конгломерат різнорідних ідей, серед яких домінували ті, котрі могли претендувати на широку народну підтримку. Неоднозначність націонал-соціалістської ідеології не в останню чергу посприяла масовості партії. Вона пропонувала виборцям можливість знайти власну точку зору всередині націонал-соціалізму. Така мозаїчність побудови ідеологічних засад виказувала масову спрямованість націонал-соціалістського руху. Адже жодна партія, що претендує на загальнонародну підтримку, не може дозволити собі бути занадто однозначною в ідеологічному плані, позаяк це автоматично виключає певний сектор виборців. Націонал-соціалісти від самого початку враховували це. Підкреслюючи важливість свідомості, вони вгадали загальну вимогу часу, але це була свідомість для всіх. Основою ж гігантської популярності НСДАП була несамовита агітація проти республіки та сміливі обіцянки дати кожному, хто бажає її падіння, те, чого він очікує від такого перевороту [20, с. 126, 127]. Провідним принципом соціальної політики націонал-соціалізму була політизація суспільного життя під знаком расової ідеології. Широкі маси під впливом соціальних обіцянок втілювали завдання націонал-соціалізму, в тому числі беручи участь в переслідуваннях і терористичних акціях [6, с. 7]. Ці дії поступово переростали в злочинну діяльність нацистів, котра у період Другої світової війни вилилася в масові злочини перед людством.

Вже наприкінці Другої світової війни гітлерівці прагнули винищити всіх учілілих в'язнів концтаборів – свідків нацистських злочинів, щоб світ ніколи не дізнався про їхні фабрики смерті. Але всіх знищити не встигли. Свідки залишились, що було дуже важливо під час суду над катами в Нюрнберзі [21, с. 85]. У своєму звинуваченні в Нюрнберзі

В. де Ментон, головний обвинувач від французької сторони, наголошував на ідеологічних вимірах злочинів нацистів: «Будь-яка організована і масова злочинність випливає з того, що я хотів би назвати злочином проти духу; маю на увазі доктрину, яка, заперечуючи будь-які духовні, національні чи моральні вартості, на підставі яких люди протягом багатьох тисячоліть намагалися здійснювати розвиток людського існування, прагне відкинути Людство до варварства, не до природнього і спонтанного варварства первісних народів, але до варварства демонічного, оскільки воно свідоме самого себе і використовує для досягнення своєї мети усі матеріальні засоби, які дала сучасна наука у розпорядження людини. Гріх проти духу – ось головна вина націонал-соціалізму, з якого випливають усі інші злочини. Ця страхітлива доктрина є доктриною расизму» [22, с. 27]. Та демонічно-сатанинська ідеологічна доктрина, що була створена лідерами націонал-соціалізму, означала приниження не лише людського духу, але й цинічне ігнорування духовних, християнських цінностей.

Фашистські рухи мали елементи революційних рухів, оскільки вони охоплювали людей, що хотіли основоположної перебудови суспільства, часто з виразним антикапіталістичним й антиолігархічним ухилом. Проте і рішуча розправа Гітлера з тими, хто сприймав елемент «соціалістична» у назві Націонал-соціалістичної німецької робітничої партії всерйоз, і дієвість й конструктивність у подоланні Великої економічної депресії свідчили, що нацизм був скоріше перелицьованим і воскресеним старим режимом, аніж фундаментально новим і відмінним ладом. Подібно до імперсько-мілітаристської Японії тридцятих (котру ніхто б не назвав революційною системою), то була неліберальна капіталістична економіка, що домоглася різкої динамізації своєї промислової системи [3, с. 121, 122]. Е. Гобсбаум звернув увагу на ідеологічну близькість нацистів та їх союзників у Другій світовій війні – японців. Останні були неперевершені в переконаності стосовно власного расового верховенства, потреби расової чистоти, віри у воєнні чесноти самопожертви, абсолютного сприйняття наказів, самозречення й стоїцизму. Кожен самурай підписався б під девізом гітлерівського СС «Meine Ehre ist Treue», що перекладається як «Честь – це сліпа субординація». Це було суспільство жорсткої ієрархії, тотальної відданості індивіда нації та її божественному Імператору й абсолютного відкидання принципів Свободи, Рівності й Братерства [3, с. 121, 125].

Досліджуючи становлення тоталітарних ідеологій як міфів масової свідомості, Х. Арендт стверджувала, що тоталітарні рухи націлені на маси й досягли успіху в організації мас, – а не класів, як колишні партії інтересів у континентальних національних державах; і не громадян, які мають свої погляди щодо управління суспільними справами та свої інтереси в цьому, як партії англосаксонських держав. Хоча всі політичні угруповання залежать від співвідносної чисельності, тоталітарні рухи залежать від масовості до такої міри, що тоталітарні режими, імовірно, неможливі (навіть за інших сприятливих умов) у державах з відносно малим населенням [1, с. 357]. «Тоталітаризм прагнув не так влади над людьми, як системи, за котрої люди не потрібні взагалі», – ця формула Х. Арендт допомагає збагнути суть найжахливіших тираній в історії людства, нацистської та сталінської (беручи до уваги й суттєві відмінності між ними, котрі Арендт аж ніяк не ігнорує). Тоталітарний лад, на думку дослідниці, страшний насамперед тим, що він спочатку розкладає, а потім і знищує людське в Людині; це – спосіб дій і мислення, який веде людство в нікуди, являючи собою, по суті, механізм самознищення людства [23, с. 7]. На думку Х. Арендт, тоталітаризм був насамперед цілеспрямованою ідеологічною атакою на цілісність особистості [24, с. 119]. Тоталітаризм знищує право як гарантію державою визначених прав особи і заміняє його моралізаторством, замішаним на етичному утилітаризмі, просякнутому духом класової боротьби або такому, що стверджує пріоритет національних інтересів. Відбувається принципове змішання сфер права та моралі, і навіть їх повне ототожнення. Така мораль принципово імперсоналістична й автоматично

перетворює людину на частину більш онтологічно реального і «правомірного» цілого, наприклад, держави. Людина в усіх випадках починає розглядатися як засіб для здійснення більш глобальних цілей, зникає як особистість, остаточно втрачає риси індивідуальності [25, с. 39]. Як і для тоталітаризму загалом, для нацистської ідеології характерним було зневажання людської гідності, особливо це стосувалося представників «неарійських» націй. Згідно зі свідченнями очевидців, навіть до своїх союзників із дивізії «Галичина» німці ставилися з почуттям расової зверхності, що іноді переростало у відверте презирство та ненависть [26, с. 102, 105, 114, 115].

Успіх тоталітарних рухів у масах означав кінець двох ілюзій демократично керованих країн загалом та європейських національних держав і їхньої партійної системи зокрема. Перша ілюзія полягала в тому, що народ у своїй більшості брав активну участь в управлінні, а кожний індивід співчував чи то власній, чи якійсь іншій партії. На противагу цьому рухи показали, що політично нейтральні та байдужі маси легко можуть стати більшістю в демократично керованій країні і що демократія функціонувала за правилами, котрі активно визнавала тільки меншість. Друга демократична ілюзія, спростована тоталітарними рухами, була пов'язана з тим, що ці політично байдужі маси начебто не відіграють жодної ролі, що вони справді нейтральні й утворюють не більш ніж невиразне, відстале тло для політичного життя нації. Тепер рухи зробили очевидним те, що ніколи не був здатний показати жоден орган громадської думки, а саме, що демократична влада тією ж мірою трималася на мовчазному схваленні та терпимості байдужих і невиразних частин населення, як і на виразних і видимих інституціях та організаціях країни [1, с. 361, 362]. Х. Арндт звернула увагу на парадоксальну річ: європейські тоталітарні режими поставали саме завдяки утвердженню демократії. Громади, які позбувалися влади відсторонених монархій, невблаганно набували тоталітарної спрямованості на помилку, котра, зрештою, нічого не визначає, – місця авторитаризму немає. Коли ж біле проголошується сумішшю кольорів, а чорне – передумовою існування білого, коли питання істини стає непристойним, бо немає критерію, за яким встановлюється, що є істина, тоді виникає авторитаризм. Авторитаризм – вихід із невизначеності. Фашизм являв собою своєрідне домінування громади над державою. Навіть А. Гітлер стверджував, що вся біда Німеччини полягає в пануванні самодостатньої денационалізованої державної клітки над народом, відтак нацисти прагнули усунути відстань між народними воліннями й державною владою, повернути владу народові [27, с. 595]. Однак це була лише чергова демагогічна ілюзія. Насправді ж народ слугував у цій тоталітарній системі лише засобом для досягнення утопічно-маячних цілей.

Е. Фромм звернув увагу на існування двох протилежних точок зору на природу нацизму. Перша з них розглядає нацизм або як результат суто економічного розвитку, тобто як результат експансіоністських тенденцій німецького імперіалізму, або як суто політичне явище, тобто захоплення державної влади політичною партією, що спиралася на промисловців і юнкерів. Іншими словами, перемога нацизму пояснюється як результат обману й подавлення більшості народу віроломною меншістю. Згідно з іншою точкою зору, нацизм може пояснити лише психологія, точніше, психопатологія. Гітлер вважається маніяком, або «невротиком», а його послідовники – безумцями чи психічно неврівноваженими людьми. Одна частина прихильників нацизму була надзвичайно захоплена новою ідеологією й фанатично віддана тим, хто її проголошував. Інша частина німецького народу (робітники, ліберальна та католицька буржуазія) відносилася до нацизму досить вороже від самої його появи й до 1933 року. І хоча робітничий клас мав досить чудову організацію, він не проявив належного опору нацизму. Готовність підкоритися нацистському режиму була психологічно обумовлена станом внутрішньої стомленості й пасивності, характерної для індивіда тієї епохи. Після приходу Гітлера до влади лояльність більшості населення нацистському керівництву була посилена додатковим сти-

мулом: мільйони людей почали ототожнювати уряд Гітлера з «Німеччиною». У його руках тепер знаходилася державна влада, і тому боротьба з ним означала самовиключення з суспільства; коли всі інші партії були розпущені й нацистська партія стала асоціюватися з Німеччиною, опозиція цій партії стала рівнозначною опозиції Німеччині [28, с. 175-177]. Цілком очевидним є те, що фашизм у Німеччині прийшов до влади під чужим прапором, маскуючи свою справжню сутність, спекулюючи на популярності ідей соціалізму в масах – партію назвали «націонал-соціалістичною». Широко використовуючи масовий терор і поліцейський репресивний контроль, наці спиралися на соціальну демагогію, здійснюючи її через засоби масової інформації та пропаганди (спеціально було створено міністерство пропаганди). Серед інших розвивалася ідея класової гармонії – теорія «народного співробітництва» і теорія «корпоративності» [10, с. 170]. У сфері політики домінувала доктрина соціального патерналізму.

У 1935 році указом Г. Гітлера було утворено «Аненербе» (Ahnenerbe) – «Німецьке товариство з вивчення давньої німецької історії та спадщини предків». Його мета полягала у вивченні німецької духовної історії та науково-ідеологічного забезпечення функціонування державного апарату Третього рейху. У 1937 році «Аненербе» перейшло під повний контроль СС, що надало йому безмежні можливості. Поряд із численними різноплановими дослідженнями, «спеціалісти» цього товариства проводили й експерименти антигуманного характеру над людьми. Цинічно ігноруючи права та свободи громадян, націонал-соціалісти розвивали ідеологію, пронизану расизмом та ідеями на кшталт «месіанської ролі арійської раси».

Основними ознаками нацистської ідеології слід вважати: міфологічність, апіорність і ненауковість вихідних положень, брак їх системної єдності (внутрішня суперечливість), месіанізм, експансіоністська спрямованість, етатизм, антигуманізм, антидемократизм і расизм. При цьому зневаженими були релігійно-духовні та морально-етичні цінності. Натомість нацистські вожді насаджували німецькому народу міфологічну арійську ідеологію, котра була фактично лише прикриттям кримінальної природи діянь гітлерівців. Результатом всього цього стали масові злочини нацистів перед людством, що й продемонстрували тоталітарну й злочинну сутність націонал-соціалістської ідеології.

Подальше дослідження даної теми передбачає аналіз ідеології нацизму та її проявів у період окупації гітлерівською Німеччиною України і зокрема Донбасу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арндт Х. Джерела тоталітаризму / Х. Арндт ; пер. з англ. В. Верлока, Д. Горчаков. – [2-е вид.]. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. – 584 с.
2. Баумайстер М. На пути к диктатуре. Фашистские движения и кризис европейских демократий / М. Баумайстер // Зюсс Д. Третий рейх. Расцвет и крах империи / Д. Зюсс, В. Зюсс ; пер. с нем. Е. Жирновой, М. Лебединского. – Харьков : Книжный клуб «Клуб Семейного Досуга» ; Белгород : ООО «Книжный клуб «Клуб семейного досуга», 2009. – С. 9-30.
3. Гобсбаум Е. Вік естремізму. Коротка історія ХХ віку 1914 – 1991 / Е. Гобсбаум ; пер. з англ. – К. : Видавничий дім «Альтернативи», 2001. – 544 с.
4. Эвола Ю. Люди и руины. Критика фашизма : взгляд справа / Ю. Эвола ; пер. с исп. В.В. Ванюшкиной. – М. : АСТ : АСТ МОСКВА : ХРАНИТЕЛЬ, 2007. – 445, [3] с. – (Philosophy).
5. Зонтгаймер К. Як нацизм прийшов до влади / К. Зонтгаймер ; пер. з нім. Н. Проскура, О. Межевікіна, Ю. Півторак. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2009. – 320 с.
6. Зюсс Д. Третий рейх. К введению / Д. Зюсс, В. Зюсс // Третий рейх. Расцвет и крах империи / Д. Зюсс, В. Зюсс ; пер. с нем. Е. Жирновой, М. Лебединского. – Харьков : Книжный клуб «Клуб Семейного Досуга» ; Белгород : ООО «Книжный клуб «Клуб семейного досуга», 2009. – С. 5-8.
7. Кестерс К. Христианские церкви и национал-социалистическая диктатура / К. Кестерс // Зюсс Д. Третий рейх. Расцвет и крах империи / Д. Зюсс, В. Зюсс ; пер. с нем. Е. Жирновой, М. Лебединского. – Харьков : Книжный клуб «Клуб Семейного Досуга» ; Белгород : ООО «Книжный клуб «Клуб семейного досуга», 2009. – С. 120-143.

8. Нольцен А. Фюрер и его партия / А. Нольцен // Зюсс Д. Третий рейх. Расцвет и крах империи / Д. Зюсс, В. Зюсс ; пер. с нем. Е. Жирновой, М. Лебединского. – Харьков : Книжный клуб «Клуб Семейного Досуга»; Белгород : ООО «Книжный клуб «Клуб семейного досуга», 2009. – С. 53-76.
9. Шварцмантель Д. Идеология и политика / Д. Шварцмантель ; пер. с англ. Е.В. Пызиной. – Харьков : Изд-во «Гуманитарный Центр», 2009. – 312 с.
10. Орлова Т.В. Історія сучасного світу : навч. посіб. / Т. В. Орлова. – К. : Знання, 2006. – 551 с. – (Серія «Вища освіта ХХІ століття»).
11. Линденберг К. Технология зла. К истории становления национал-социализма / К. Линденберг ; пер. с нем. А. Розанова. – М. : Энигма, 1997. – 112 с.
12. Віперман В. Європейський фашизм: порівняльний аналіз (1922 – 1982) / В. Віперман ; пер. з нім. В. Швед, Р. Дізер. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2002. – 278 с.
13. Збітнєв Ю. Німецький експеримент [Електронний ресурс] / Ю. Збітнєв. – Режим доступу : <http://www.zbitnev.org/component/content/article/99.html>.
14. Гитлер А. Моя боротьба / А. Гитлер. – Харьков : ООО «Свитовид», 2003. – 704 с.
15. Майборода О. Ідеологічні засади нацистської політики в національному питанні : тези доповіді [Електронний ресурс] / О. Майборода. – Режим доступу : kby.kiev.ua/komitet/conference/Majboroda.pdf.
16. Мессенджер Ч. Гладіатор Гітлера. Друга світова війна очима генерала СС : [текст] / Ч. Мессенджер ; пер. с англ. О. Малой. – Харьков : Книжний клуб «Клуб Семейного Досуга»; Белгород : ООО «Книжный клуб «Клуб семейного досуга», 2009. – 320 с.
17. Нольтке Э. Европейская гражданская война (1917 – 1945). Национал-социализм и большевизм / Э. Нольтке ; пер. с нем. А. Антоновский, Б. Скуратов, В. Соколова, М. Сокольская, Т. Калашникова. – М. : Логос, 2003. – 528 с.
18. Васильченко А. Штрафбаты Гитлера. Живые мертвецы вермахта / А. Васильченко. – М. : Яуза-пресс, 2008. – 320 с. – (Солдат Третьего Рейха).
19. Банчик Н. Мораль і аморалізм в ідеології і політиці / Н. Банчик // Молода нація : альманах. – К. : Смолоскип, 1996. – № 4. – С. 25-50.
20. Зонтгаймер К. Як нацизм прийшов до влади / К. Зонтгаймер ; пер. з нім. Н. Проскура, О. Межевікіна, Ю. Півторак. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2009. – 320 с.
21. Дрогомирецький І. В'язнем під трьома режимами / І. Дрогомирецький. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003. – 90 с.
22. Куртуа С. Злочини комунізму / С. Куртуа ; пер. з франц. Я. Кравець // Чорна книга комунізму. Злочини, терор і репресії / [Куртуа С., Верт Н., Панне Ж.-Лі. та ін.]. – Львів : «Афіша», 2008. – 712 с., С. 23-46.
23. Сендюков І. На останньому рубежі. «Джерела тоталітаризму» Ханні Арендт : застереження для ХХІ століття / І. Сендюков // День. – 2007. – № 195, 10 листопада. – С. 7.
24. Робин К. Страх. История политической идеи / К. Робин ; пер. з англ. А. Георгиева, М. Рудакова. – М. : Прогресс-традиция ; Издательский дом «Территория будущего», 2007. – 368 с. – (Серия «Университетская библиотека Александра Погорельского»).
25. Работяжев Н.В. Феномен тоталитаризма : политическая теория и исторические метаморфозы / Н.В. Работяжев, Э.Г. Соловьев. – М. : Наука, 2005. – 327 с.
26. Побігуций-Рен Є. Мозаїка моїх споминів / Є. Побігуций-Рен. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2002. – 188 с.
27. Бушанський В.В. Авторитаризм : pro et contra / В.В. Бушанський // Держава і право : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 36. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2007. – С. 590-597.
28. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм ; пер. с англ. Г.Ф. Швейника. – М. : «Прогресс», 1990. – 272 с.

А.А. Абдуллин, А.Н. Сытник, Л.И. Суусанов

Преступная сущность нацизма как тоталитарной и расистской идеологии

В статье проанализированы основные аспекты идеологии нацизма как тоталитарной и расистской по своему содержанию. В частности, подчеркнуты ее этатизм, антигуманизм и антидемократизм. Особое внимание обращено на уголовно-преступную природу нацизма.

A.A. Abdullin, A.N. Sitnik, L.I. Suyusanov

The Criminal Essence of Nazi Ideology as a Totalitarian and Racial One

The article analyses the main aspects of Nazi ideology in its totalitarian and racial content. In particular, its etatism, antihumanism, and inherited antidemocratic tendencies are shown. Special attention is focused on the criminal nature of Nazism.

Стаття надійшла до редакції 29.08.2011.